

УДК 930.2:069(477.83-25)"1944/1953"

DOI: 10.24919/2312-2595.10/52.257903

Роман ДЗЮБАН

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу рукописів, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, вул. Стефаника, 2, м. Львів, Україна, індекс 79000 (library@lsl.lviv.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8146-1287>

Бібліографічний опис статті: Дзюбан, Р. (2022). Повсякдення культурних установ Львова у повоєнні роки: до історіографії питання. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 10/52, 48–64. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.10/52.257903>.

ПОВСЯКДЕННЯ КУЛЬТУРНИХ УСТАНОВ ЛЬВОВА У ПОВОЄННІ РОКИ: ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ПИТАННЯ

Анотація. *Мета дослідження* полягає в тому, щоб на прикладі однієї з львівських культурних установ міста (Львівського історичного музею) відобразити основні сфери повсякдення певного прошарку львівської інтелігенції (музейних працівників) того часу. *Предметом дослідження є процес повсякденного життя працівників львівських культурних установ у 1944–1953 рр.* **Методологія дослідження** визначається поєднанням принципів історизму й об'єктивності, методів: аналізу і синтезу джерел, текстологічної критики, біографічного, та загальнонаукових методів наукової праці, тощо. **Наукова новизна.** Вперше зроблено спробу дослідження способів виявлення життєдіяльності у повсякденні (т. зв. сфер) наукових працівників Львівського історичного музею у документі особового походження, а саме спогаді відомого археолога Ігоря Свєшнікова «Спогади музейного працівника», а також часткового порівняння їх з подібними виявленнями в інших джерелах. **Висновки.** Повсякденні способи виявлення життєдіяльності мешканців Львова у 1944–1953 рр. в основних сферах були характерні і для працівників культурних установ міста. Вивчення механізмів взає-

© Роман Дзюбан, 2022

модії тогочасних культурних суспільних верств Львова між собою і владними структурами на конкретному окремому прикладі повсякденного життя Львівського історичного музею, дає уявлення, які основні рушійні сили були задіяні у розвитку тогочасного історичного процесу.

Ключові слова: Повсякдення; повсякденне життя; культурні установи Львова; сфери повсякдення; радянська; Львівський історичний музей; спогади; І. Свешніков.

Roman DZIUBAN

PhD (History), Senior Researcher, Manuscript Department, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv, 2, Stefanyka Str., Lviv, Ukraine, postal code 79000 (library@isl.lviv.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8146-1287>

To cite this article: Dziuban, R. (2022). Povsiakdennia kulturnykh ustanov Lvova u povoienni roky: do istoriohrafii pytannia [Everyday life of Lviv cultural institutions in the postwar years: to the historiography of the question]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 10/52*, 48–64. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.10/52.257903> [in Ukrainian].

EVERYDAY LIFE OF LVIV CULTURAL INSTITUTIONS IN THE POSTWAR YEARS: TO THE HISTORIOGRAPHY OF THE QUESTION

Summary. *The purpose of the research is to reflect the main spheres of everyday life of a certain stratum of the Lviv intelligentsia (museum workers) of that time on the example of one of the Lviv cultural institutions of the city (Lviv Historical Museum). The subject of the research is the process of everyday life of employees of Lviv cultural institutions in 1944–1953. The research methodology is determined by a combination of principles of historicism and objectivity and the following methods: analysis and synthesis of sources, textual criticism, biographical and general scientific methods, etc. Scientific novelty.* For the first time an attempt has been made to study ways of detecting life in the everyday life (so-called spheres) of scientists of the Lviv Historical Museum in a document of personal origin, namely the memoirs of famous archaeo-

logist Igor Sveshnikov "Memories of a museum worker", and partially compare them with similar findings in other sources. **Conclusions.** Everyday ways to identify the life of Lviv residents in 1944–1953 in the main spheres were also typical of employees of cultural institutions of the city. The study of the mechanisms of interaction of the then cultural and social strata of Lviv with each other and the authorities on a specific example of everyday life of the Lviv Historical Museum, gives an idea of what the main driving forces were involved in the development of contemporary historical process.

Key words: Everyday life; cultural institutions of Lviv; spheres of everyday life; Sovietization; Lviv Historical Museum; memoirs of I. Sveshnikov.

Постановка проблеми. Останнім часом в історичній науці зростає зацікавлення повсякденним життям суспільства й особи. Без вивчення процесів повсякденного життя неможливо правильно зрозуміти не тільки приватне життя людини, але й суспільне загалом. Повсякденне існування працівників культурних установ Львова у повоєнні 1944–1953 рр. характеризується певними особливостями порівняно з довоєнним польським (1918–1939), першим радянським (1939–1941), а також німецьким нацистським (1941–1944) окупаційними періодами. Для дослідження історії повсякденності зазначеного періоду чи не найважливіші відомості поряд з традиційними джерелами, подають документи особового походження: листи, щоденники, спогади. Хоча спогади, які, звичайно, пишуться через тривалий відрізок часу, деколи, грішать неточностями, а також пропусками фактів, які мали б показати їхнього автора в не зовсім вигідному світлі, саме через їхню суб'єктивність. Спогади часто недооцінюються дослідниками і, крім того, вимагають від них значного рівня наукового критицизму, проте, завдяки своїй «нестандартності», відбивають ставлення автора до описуваних подій і людей, глибоко віддзеркалюють атмосферу давно минулого часу.

Аналіз публікацій та останніх досліджень. Для вивчення історії повсякденності чи не найважливіші відомості поряд з традиційними джерелами, подають документи особового походження: листи, щоденники, спогади. У наш час значний масив джерельного матеріалу українських діячів науки й культури вже опубліковано. Зокрема, в цьому контексті треба наголосити на значній кількості збереженого листування, щоденниках і спогадах Михайла Грушев-

ського, які разом з уцілілими особистими речами історика, його родини та близького оточення окреслюють цілісну картину тогочасного повсякденного життя української наукової еліти. Ці речі тепер зберігаються в Історико-меморіальному музеї Михайла Грушевського у м. Києві та Державному меморіальному музеї Михайла Грушевського у м. Львів. Щоденники і спогади М. Грушевського тепер опубліковано. Вийшла друком і значна частина його епістолярію, праця над яким продовжується.

Частково повсякденне життя мешканців Львова, включаючи службовців львівських закладів, відображене у низці спогадів колишніх польських працівників львівських культурних установ. Зокрема, про життя працівників Державного архіву у Львові (Staatsarchiv in Lemberg, в радянський час – Львівський обласний архів) дізнаємося з опублікованих спогадів архівістів Маріана Тировича (Tyrowicz, 1988) і Міхала Вонсовича (Wąsowicz, 1985, s. 87–104). Цінність цих мемуарів полягає насамперед у тому, що «автору доводиться роз'яснювати те, що колись було "зрозумілим для всіх"» (Коляструк, 2008b, с. 149). Пovoєнні будні родини Тараса Івановича Франка, які проживали у колишній віллі Михайла Грушевського, згадуються у короткому спогаді Ярослава Дашкевича (Дашкевич, 2015, с. 361–365).

Значна кількість спогадів зі згадками про важкі побутові умови першого радянського окупаційного періоду (1939–1941) розкидана по малодоступних діаспорних виданнях та пресі. Цікавий, наприклад, спогад колишньої наукової працівниці Літературно-меморіального музею Івана Франка у Львові Марії Струтинської, в якому вона описує житло колишнього емігранта до Львова з Великої України, людини, яка свого часу листувалася з Михайлом Коцюбинським. На жаль, вона не називає його прізвища. Її слова вельми промовисті: «Я вжахнулася від обставин, в яких він жив. Це була якась комірчина від двору, без вікна, з шибкою завбільшки з долоню у дверях, з одним стільцем і з вбогим умивальником на іншому. В куті чорніла розвалена піч, тут, на купі якогось лахміття, лежав той чоловік, що у взаєминах з людьми виявляв таку тонкість почуття і такий добрий смак. Він схопився, збентежений – ні, ні, він не був хворий, це тільки так, не стало снаги, але завтра вранці він піде знов на роботу, зайде і до нас. З часом я зрозуміла багато дечого: він добровільно став на межі совєтського життя, зробив себе

лиш енцем. Коли ми познайомились ближче, він сказав мені, що за двадцять останніх років він п'ять разів добровільно мандрував на Сибір, щоб згубити за собою слід. До Львова він дістався був, як викладач російської мови в жидівській школі – він наново легалізував своє існування, виринаючи все в новому місці – але він скоро покинув цю ненависну йому працю і зайнявся вантаженням вугілля на львівському головному двірці. Як він міг утриматись на поверхні? Він, власне, був під поверхнею, на самому дні нового советського суспільства, що встигло було вже прекрасно розшаруватись» (Струтинська, 1951, с. 99).

Чи не найкраще щоденне життя початкового періоду радянізації львівських культурних установ (1939–1941) з погляду українців, відбито у спогадах колишнього директора Бібліотеки НТШ Володимира Дорошенка (Дорошенко, 1961, с. 7–58), а також у збірнику статей різних авторів «Західня Україна під большевиками», виданому за редакцією Мілени Рудницької (Рудницька, 1958).

Повсякденність перших повоєнних років, зокрема, трудова сфера, характерна поворотом до радянської системи праці, у Львівській філії Бібліотеки Академії наук УРСР відбита у праці польського дослідника Мацея Матвіюва (Matwijów, 2003, s. 254–261). Він також опублікував листування багаторічного працівника цієї установи Мечислава Гембаровича (Matwijów, 1992, s. 157–193). У цьому ж контексті важливі листи молодого працівника цієї установи, згодом видатного історика, Ярослава Дашкевича до вже відомого на той час бібліографа Юрія Меженка (Дзюбан & Сварник, 2009, с. 3–83). Колишня директорка ЛНБУ ім. В. Стефаника, а в той час працівниця відділу археології у складі Львівської філії Академії наук УРСР, Лариса Крушельницька згадувала «як стовідсоткові галичани пристосовувалися до нових радянських умов»: «...тоді, в 1947–1949 рр., нас привчали до нових порядків, перевиховували. З бібліотеки Академії наук (тепер ім. Стефаника) щотижня приходив лектор і вчив нас марксизму-ленінізму. Але робив він це так невміло і наївно, що доводив до нервів Івана Даниловича Старчука, який ще, мабуть, з часів студій на філософському факультеті за Австрії значно краще орієнтувався в працях Маркса, ніж лектор – Головачов. Перед кожними травневими і жовтневими святами нас тренували до парадних походів. Для того усіх працівників філіалу шикували в колону і ми марширували десятки разів довкола палацу

Потоцьких, співаючи котрусь з радянських патріотичних пісень типу «...Могучая! Никем не победимая...». Час від часу під команду і вигуки гасел одного з приїжджих молодих вчених – механіка Віктора Бессонова – «Да здравствует товариш Сталин», чи, наприклад, – «советская наука!», ми мусіли кричати «Ур-р-а!» (Крушельницька, 2001, с. 244–246).

В українській радянській історіографії зацікавленість повсякденням Львова нового й новітнього часу зі зрозумілих причин була недостатньою. Натомість буденність пізнього середньовіччя, добре відображена в дослідженні Йосипа Гронського «Будні середньовічного Львова», яке вперше була опублікована у львівському часописі «Жовтень» (Гронський, 1981, 1983а, 1983b, 1984а, 1984b).

Важливі питання повсякденного життя Львова у переважній більшості сфер життєдіяльності вихідців з сіл повоєнного часу розглянуто в монографії Галини Боднар (Боднар, 2010). Особливо слід відзначити її дослідження про житлово-побутові проблеми мешканців Львова повоєнного часу (Боднар, 2015). Окрім спогадів поляків, які виїхали зі Львова у 1945–1946 рр., та публікацій львівської преси тих років, дослідниця використала корпус документів Державного архіву Львівської області та матеріали інтерв'ю з мешканцями Львова.

Радянська повсякденність повоєнного Львова, хоч і дискусійно, відбита у праці Олександри Матюхіної (Matyuchina, 2000). У ній залишки старого «польського» Львова протиставлені новому «селянському». Повсякдення нового повоєнного Львова часу пізнього сталінізму, на тлі ініційованих московсько-більшовицьким режимом процесів радянзації (советизації) значною мірою висвітлене у праці Романа Генеги, який значну увагу приділив формуванню й побуту студентства, як нового соціального прошарку (Генега, 2015). Окрім неопублікованих архівних документів, введених до наукового обігу вперше, важливими є спогади учасників цих подій, записаних під час інтерв'ю з ними.

Фахова література за останні десятиліття, що присвячена окресленій темі, зовсім невелика, але вимагає певної наукової оцінки. Поняттю й історії повсякденності у сучасній науковій гуманітаристиці й українській історіографії присвятила низку розвідок дослідниця з Вінниці Ольга Коляструк (Коляструк, 2008а, 2008b, 2009, 2012). Як зауважує дослідниця: «У спілкуванні, в постійно

відновлюваному контакті, зв'язках людей виникає і формується дійсність, повсякденність, її провідні складові, не предмети і процеси самі по собі, а людський зміст» (Коляструк, 2009). Серед її висновків чи не найважливішим є те, що «вивчення повсякденності дає можливість зрозуміти культурну ментальність, що зберігається на тривалих історичних проміжках, розібратися у тому, як теорії перетворюються у практику...» (Коляструк, 2009, с. 54).

Серед праць останнього часу, у яких значною мірою віддзеркалюється повсякденне життя і складні стосунки між польською, українською та єврейською інтелігенцією в часи Другої світової війни треба відзначити обсягове дослідження Олі Гнатюк (Гнатюк, 2015), написане на основі щоденників, спогадів, листувань, а також протоколів допитів заарештованих осіб і документів слідства.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на прикладі однієї з львівських культурних установ міста (Львівського історичного музею) відобразити основні сфери повсякдення певного прошарку львівської інтелігенції (музейних працівників) того часу. Предметом дослідження є процес повсякденного життя працівників львівських культурних установ у 1944–1953 рр.

Уже згадана дослідниця О. Коляструк за переважаючим способом виявлення життєдіяльності у повсякденні виділяє декілька важливих сфер: «зі значною мірою умовності меж між ними»: 1) *трудова* (праця, навчання); 2) *дозвілливо-відпочинкову* (читання, театр, цирк, кіно, музеї, концерти, виставки, спорт, ігри, розваги, свята, урочистості, мандрівки); 3) *репродуктивно-забезпечувальну* (харчування, лікування, торгівля, транспорт, одяг, побут); 4) *приватно-родинну* (сім'я, родина, кохання, шлюб, діти, дім); 5) *комунікативно-громадську* (товариства, дружба, об'єднання)» (Коляструк, 2009, с. 56).

27 липня 1944 р. Червона армія зайшла у Львів. Відновився, перерваний німецькою окупацією, процес радянізації культурних установ Львова, – насамперед бібліотек, музеїв та архівів. Відновлювалася, запроваджена ще після приходу «совітів» у вересні 1939 р. і «апробована» на східних українських землях у період між двома світовими війнами, радянська організаційна структура цих установ, яка полягала насамперед у тотальному контролі не тільки над політичною, адміністративною, правовою системами, а й у

соціально-економічній та духовній сферах: культурі, науці, освіті, релігії і навіть у родинних стосунках (Кондратюк, 2001, с. 21–31).

Фонди музейних установ Львова, які під час війни зазнали значних втрат, почали поступово налагоджувати роботу. Зокрема, проводили інвентаризацію майна, створювали експозиції нових відділів за радянськими вимогами і правилами. Чи не найкраще це відображено у спогадах працівника Львівського історичного музею, а згодом відомого археолога Ігоря Свешнікова, які досить повно відтворюють майже всі за класифікацією О. Коляструк важливі сфери виявлення життєдіяльності (Свешніков, 2008). Ці спогади автор завершив, більш як через тридцять років після свого відходу з музею: на роботу до Інституту суспільних наук Ігор Свешніков перейшов 20 вересня 1959 р., покинувши працю у Львівському історичному музеї, а спогади завершив 1992 р. (Свешніков, 2008, с. XXXVII). Хоча у традиційній історіографії, як вже було сказано вище, документи особового походження (листи, щоденники, спогади) і не є визначальними і їх недооцінюють саме через їхню суб'єктивність і як такі, що не мають офіційного статусу і не публічні, але в історії «знизу» є чи не визначальними, оскільки «сприяють не стільки простому відтворенню фактів минулого, скільки відображають відчуття реалій, сприяють розумінню атмосфери подій» (Коляструк, 2008b, с. 145).

20 травня 1945 р. І. Свешніков був прийнятий на роботу до цього музею на посаду старшого наукового співробітника, а незбаром був призначений завідувачем відділу історії первісного суспільства, де був єдиним працівником (відділ в основному був створений ще до нього).

Ще до війни «Музей було поділено на відділи відповідно до визначених марксизмом суспільно-економічних формацій, хоч Київську Русь було виділено в окремий відділ» (Свешніков, 2008, с. IX). Як він пригадував: «[...] по всіх кутках стояли дослівно забиті археологічними матеріалами шафи, де єгипетська мумія лежала поруч із палеолітичним крем'яним рубилом і горщиком бронзової доби неясного походження. Археологічні речі були розкидані по всьому музею в обох його будинках. На четвертому поверсі «Чорної кам'яниці», призначеному під експозицію Київської Русі, вітрин ще не було, експонати лежали на підлозі, а серед давньоруських речей валялись крем'яні знаряддя і скіфські акінаки. Це вимагало

негайної роботи по викінченню експозиції і впорядкуванню фондів, під які я одержав дві кімнати від подвір'я на другому поверсі будинку. Праці було багато (*трудова сфера – праця*) і я засиджувався у музеї до пізнього вечора і щиро радів з можливості працювати з археологічними матеріалами. В університеті (*трудова сфера – навчання*) оформив свій вступ на заочне відділення історичного факультету, і хоч мені нічого не зарахували з колишнього навчання у польському університеті, радів, що я студент-заочник першого курсу навчання. Лише М. Смішко, до якого я як до доцента Львівського університету зголосився на іспит з археології, махнув рукою і поставив мені у заліковій книжці "відмінно"» (Свешніков, 2008, с. XI). «Перед дирекцією врешті постала необхідність перш за все розвантажити музейні приміщення. З музейних співробітників була створена бригада вантажників (*трудова сфера – праця*), в склад якої зголосився й я, тим більш охоче, що дирекція, користуючись тодішніми правилами, оплачувала нам додатково години праці у позаробочий час. [...] Восени 1945 р. у мене з'явилось ще одне джерело заробітку: із залізничної станції Підзамче треба було завозити вугілля для опалення музею взимку. До цієї роботи зголосились Гайзіг, Щенськикевич, Замлинський і я. Коли ми привезли навантажену машину у музей і стали скидати вугілля у підвал, на допомогу на вийшов Ходанович з лопатою. Але за другим нашим приїздом він уже не показався на вулиці і пояснив нам потім, що йому подзвонив секретар Ленінського райкому партії і заборонив приймати участь у розвантажуванні машини. «Ходанович, – сказав він, – ти компрометуєш гідність радянського керівника! На тебе поляки дивляться. Припини цю роботу!» Ходанович почував себе перед нами дуже ніяково. Йому ще раз дали зрозуміти, що «справа честі, доблесті й героїства» не стосується радянських і партійних керівників, які з партквитком у кишені і без фізичної праці є доблесні й героїські» (Свешніков, 2008, с. XIV–XV). Як влучно висловилася письменниця Ірина Вільде, – ці керівники становили собою щось на зразок радянської «шляхти» (Галайчак та ін., 1995, с. 398).

Гострою була для автора спогадів, як і більшості наукових працівників музею, у повоєнні роки проблема харчування:

«...треба було вирішувати й побутові питання – житла, прописки (тут автор детально не зупиняється – Р. Дз.), харчування (*репродуктивно-забезпечувальна сфера – харчування*). Моя родина

ще проживала у Рівненській області і мені доводилось харчуватись де прийдеться. На площі за Оперним театром стояли столи і лавки під навісами Там у перекупок можна було доволі швидко і відносно недорого одержати тарілку борщу і порцію холодцю чи іншої страви. Але коли за сусіднім столом солдат виявив у своїй тарілці холодцю дитячий пальчик, я перестав користуватись цим значним місцем. До певної міри рятували продовольчі картки, але продукти на них ми одержували нерегулярно, а належну порцію цукру нам часто заміняли печивом. У вільному ж продажі у гастрономі 1 кг цукру коштував 350 крб., тобто більше як половину моєї місячної зарплати. Щомісяця на картку нам видавали за 12 крб. літр горілки, який можна було віднести на ринок і продати за 100 крб. Так я одного разу й зробив. Побачивши на вулиці військову автомашину, я запропонував офіцерові свою горілку. Він взяв пляшку, уважно її оглянув і наказав шоферові покликати міліціонера. Скінчилося на тому, що я одержав назад свої 12 крб. і ще був радий, що обійшлося без компрометації гідності старшого наукового співробітника музею. У будинку № 3 на площі Ринок знаходився продуктовий магазин, за яким ми пильно стежили. Якщо туди завозили продукти, хтось з нас займав у магазині чергу, давав знати іншим і весь музей моментально опинявся у черзі, незважаючи на протести інших покупців. Інколи й цілий робочий день проходив у такій черзі. Але дирекція на це дивилася крізь пальці, розуміючи наше нелегке положення» (Свешніков, 2008, с. XI–XII).

Про свої власні побутові умови І. Свешніков згадує дуже мало, але з тих уривчастих фраз стає зрозумілим, що не були вони легкими, як і в більшості мешканців тогочасного Львова. Так, пишучи про відкриття 23 липня 1945 р. Історичного музею з першою на той час у Львові діючою експозицією відділу історії первісного суспільства і Київської Русі, він згадав публікацію у газеті «Вільна Україна», яка відзначила це досягнення. Дирекція музею «преміювала його відрізом тканини на штани» (Свешніков, 2008, с. XV) (*репродуктивно-забезпечувальна сфера – одяг*). Проте загалом побутові умови музейних працівників погіршувалися: «У 1945–1946 рр. зі Львова масово виїжджали поляки по репатріації в Польщу. [...] На їх квартири видавались ордери переважно демобілізованим учасникам війни і партійним керівникам, які також масово прибували у Львів зі своїми родинами і підселювались до польських

родин у їх квартири. Саме ордер був підставою для правомірного заселення, який видавали на вільні квартири або після їх звільнення попередніми мешканцями (Боднар, 2015).

Тиск нових московських окупантів на польське населення міста, щоб змусити його до виїзду, можна уявити собі з тогочасного епізоду: «Наприкінці березня 1945 року мою матір Гелену Квоціневську жорстоко вбито (перерізавши горло бритвою) співквартиранткою росіянкою. Маніфестаційний похорон на Личаківському кладовищі був організований місцевими солдатами Армії Крайової, тракуючи це вбивство як політичну провокацію спрямовану на залякування поляків. Через деякий час вбивцю звільнили з-під варті. Вона ходила вільно по вулиці Тарновського, заходячи навіть до будинку № 14, де жила моя сім'я. Вона погрожувала, що якщо поляки не виїдуть, їх чекає така ж доля, як і мою маму. Це спрацювало. Кільканадцять людей з цієї ж вулиці зголосилися до виїзду ще цього ж дня» (Переклад з польської за: Naleźniak, 2021).

Письменник Роман Іваничук також згадував про нових переселенців: «Найкращі будинки зайняли колоністи російські, які і донині там живуть. Це на Офіцерській, на Гвардійській (вулицях – *Р. Дз.*). Злам в російській бік відбувся відразу. Вивози в Сибір розпочались з 1944 р., 1945 р., потім 1946 р. відразу заселяли. Потім заводи розбудовували, почалась індустріалізація. Шантрапа російська, бомжі приїхали. Всі боялися їх. Вони так прижилися тут, але не перевиховалися. Вони і нині – старі, але не знають ні слова українськи говорити. Це такі якісь затяті тупі люди, ординці, які знали, що вони завойовують і все має їм належати. Вони не мають абсолютно ніяких зобов'язань перед тою землею, в яку ввійшли» (Іваничук, 2015, с. 275).

Багато цих приїжджих з далеких глухих сіл не вмili пристосуватися до міського життя. Часто можна було почути, що нові сусіди тримають у ванні свиню, на веранді першого поверху – корову чи коня. На балконі третього поверху одного з будинків на площі Ринок я бачив вівцю. В місті постійно траплялись вибухи газу через необережне з ним поводження. Бувало, що від цілих будинків, як, наприклад, по вулиці Ватутіна, залишалися лише стіни, під руїнами дому загинули всі його мешканці. Такі умови життя для пристосованих до міського комфорту поляків ставали нестерпними і вони поспішали якнайшвидше виїхати зі Львова. Першими з

працівників Історичного музею виїхали Станьковський, Замлинський, Щенсьцикевич, Червінська, потім – Суровцув, Павлюк, а в 1946 р. – Бись, Лехната і Гайзіг, який через декілька років став професором Вроцлавського університету» (Свешніков, 2008, с. XV–XVI). Як повідомляла у 1945 р. львівська газета «Вільна Україна», мешканка вул. Академічної (тепер – проспект Т. Шевченка) у двох кімнатах чотирикімнатної квартири розмістила кролів і курей, а жителі будинку № 37 на вул. Набеляка (тепер – вул. І. Котляревського), налякані дивними звуками, виявили, що в одній з квартир, крім двох сімей, ще жили баран, вівця і кури (подаємо за: Боднар, 2022).

Дозвіллево-відпочинкова сфера – розваги у ті важкі повоєнні роки займала незначне місце у житті музейних працівників, але І. Свешніков згадав і про неї: «Дуже хороші й дружні (*комунікативно-громадська сфера – товариства, дружба*) відносини склались у мене з польською групою допоміжного персоналу – бухгалтером Суровцув (дуже інтелігентною і милою жінкою), інженером Щенсьцикевичем, фотографом Замлинським і художницею Червінською. Зося Червінська, молоденька дівчинка з художніми здібностями, влаштовувала в себе вдома час від часу товариські зібрання молоді, постійним учасником яких бував і я. Спочатку такі вечори зі сміхом і танцями видавались мені чимсь нереальним, якби сном із попереднього життя: перед очима ще стояли жахливі картини пережитого за останні шість років – людська кров, трупи, заграви пожеж. Але поволі й я потрапив під вплив веселого настрою цієї милої молоді, вчився наново посміхатись і жартувати» (Свешніков, 2008, с. XIII).

Висновки. Отже, повсякденні способи виявлення життєдіяльності мешканців Львова у 1944–1953 рр. в основних сферах були характерні і для працівників культурних установ міста. Вивчення механізмів взаємодії тогочасних культурних суспільних верств Львова між собою і владними структурами на конкретному окремому прикладі повсякденного життя Львівського історичного музею, дає уявлення, які основні рушійні сили були задіяні у розвитку тогочасного історичного процесу. У спогадах І. Свешнікова досить повно віддзеркалено, як автор відбувався у своїй повсякденній праці, практичному житті і побуті, як він виявляв свою сутність, як він соціалізувався, тобто набирався досвіду і соціальних установок, що

відповідали його здібностям, знанням, досвіду і прагненням. І як у його повсякденному житті відбувалися розвиток й адаптація в тодішніх політичних умовах повоєнного періоду сталінізму.

Джерела та література

- Боднар, Г.** (2010). *Львів. Щоденне життя міста очима переселенців із сіл (50–80-ті роки ХХ ст.)*. Львів.
- Боднар, Г.** (2015, 28 лютого). *Розкіш і злидні повоєнного Львова, або реальї житлово-побутового повсякдення в омріяному місті*. Взято з <https://uamoderna.com/md/bodnar-postwar-lviv>.
- Галайчак, Т., Луцький, О., Микитів, Б. та ін.** (Упоряд.). (1995). *Культурне життя в Україні: Західні землі: док. і матеріали. Т. 1: 1939–1953*. Київ: Наук. думка.
- Генега, Р.** (2015). *Львів: нові міщани, студенти та режим 1944–1953 рр.* Львів.
- Гнатюк, О.** (2015). *Відвага і страх*. Київ: Дух і літера.
- Гронський, Й.** (1981). Будні середньовічного Львова. *Жовтень*, 10, 115–128. Львів.
- Гронський, Й.** (1983а). Будні середньовічного Львова. *Жовтень*, 3, 99–107. Львів.
- Гронський, Й.** (1983b). Будні середньовічного Львова. *Жовтень*, 4, 90–95. Львів.
- Гронський, Й.** (1984а). Будні середньовічного Львова. *Жовтень*, 7, 95–101. Львів.
- Гронський, Й.** (1984b). Будні середньовічного Львова. *Жовтень*, 8, 90–96. Львів.
- Дашкевич, Я.** (2015). *Моя праця в кабінеті Івана Франка (1944–1946 рр.). Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури* (Вид. третє допов., с. 361–365). Львів.
- Дзюбан, Р., & Сварник, Г.** (Упоряд.). (2009). *Листування Юра Меженка з Ярославом Дашкевичем (1945–1969)*. Львів.
- Дорошенко, В.** (1961). Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (короткий історичний нарис). *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* (Т. CLXXI). Нью Йорк – Париж.
- Іваничук, Р.** (2015). Спогад... записаний Романом Генегаю 6 лютого 2002 р. у Львові. У Р. Генега, *Львів: нові міщани, студенти та режим 1944–1953 рр.* Львів.
- Коляструк, О.** (2008а). Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*, 14, 259–264. Київ.

- Коляструк, О.** (2008b). Документи особового походження як джерела з історії повсякденності. *Український історичний журнал*, 2, 145–153. Київ.
- Коляструк, О.** (2009). Поняття повсякденності в сучасній науковій гуманітаристиці. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*, 15, 46–56. Київ.
- Коляструк, О.** (2012). Історія повсякденності в сучасній українській історіографії. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*, 17, 5–9. Київ.
- Кондратюк, К.** (2001). Політичні, соціально-економічні та духовні аспекти «радянзації» західних областей України у 1939–1941 рр. *1939 рік в історичній долі України і українців*: матеріали наук. конф. (Львів, 23–24 верес. 1999 р.). Львів.
- Крушельницька, Л.** (2001). *Рубали ліс*. Львів.
- Рудницька, М.** (Ред.). (1958). *Західня Україна під большевиками: ІХ.1939 – VI.1941*: збірник. Нью Йорк: НТШ в Америці.
- Свєшніков, І.** (2008). Спогади музейного працівника. *Пам'ятки України: історія та культура*, 2, II–XXXVIII. Київ.
- Струтинська, М.** ([1951]). Зустріч із людиною. *Календар-Альманах Українського Народного Союзу на рік 1952*. N[e]wJ[ork].
- Matyuchina, A.** (2000). *W sowieckim Lwowie. Życie codzienne miasta w latach 1944–1990*. Kraków.
- Matwijów, M.** (1992). Lwowskie Ossolineum w listach Mieczysława Gębarowicza z lat 1943–1946. *Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich* (Zesz. 1). Wrocław.
- Matwijów, M.** (2003). *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich w latach 1939–1946*. Wrocław: T-wo Przyjaciół Ossolineum.
- Naleźniak, P.** (2021, 8 maja). *Czym był koniec wojny dla Lwowa?* Взято з <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kresy/81313,Czym-byl-koniec-wojny-dla-Lwowa.html>.
- Tyrowicz, M.** (1988). *W poszukiwaniu siebie. T. 2: Krakowskie lata*. Lublin: Wyd-wo Lubelskie.
- Wąsowicz, M.** (1985). Ze wspomnień archiwisty (1929–1953). *Miscellanea historico-archivistica* (T. 1). Warszawa; Łódź.

References

- Bodnar, H.** (2010). *Lviv. Shchodenne zhyttia mista ochyma pereselentsiv iz sil (50–80-ti roky XX st.) [Lviv. Daily life of the city through the eyes of immigrants from villages (50–80s of the XX century)]*. Lviv [in Ukrainian].
- Bodnar, H.** (2015, February 28). *Rozkish i zlydni povoiennoho Lvova, abo realii zhytlovo-pobutovoho povsiakdennia v omriianomu misti [The luxury*

- and poverty of post-war Lviv, or the realities of everyday life in the dream city*]. Retrieved from <https://uamoderna.com/md/bodnar-postwar-lviv> [in Ukrainian].
- Halaichak, T., Lutskyi, O., Mykytiv, B. et al.** (Comps.). (1995). *Kulturne zhyttia v Ukraini: Zakhidni zemli: dokumenty i materialy. T. 1: 1939–1953* [Cultural life in Ukraine: Western lands: documents and materials. Vol. 1: 1939–1953]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Heneha, R.** (2015). *Lviv: novi mishchany, studenty ta rezhym 1944–1953 rr.* [Lviv: new burghers, students and the regime of 1944–1953]. Lviv [in Ukrainian].
- Hnatiuk, O.** (2015). *Vidvaha i strakh* [Courage and fear]. Kyiv: Duh i litera [in Ukrainian].
- Hronskiy, Y.** (1981). Budni serednovichnoho Lvova [Weekdays of medieval Lviv]. *Zhovten – October*, 10, 115–128. Lviv [in Ukrainian].
- Hronskiy, Y.** (1983a). Budni serednovichnoho Lvova [Weekdays of medieval Lviv]. *Zhovten – October*, 3, 99–107. Lviv [in Ukrainian].
- Hronskiy, Y.** (1983b). Budni serednovichnoho Lvova [Weekdays of medieval Lviv]. *Zhovten – October*, 4, 90–95. Lviv [in Ukrainian].
- Hronskiy, Y.** (1984a). Budni serednovichnoho Lvova [Weekdays of medieval Lviv]. *Zhovten – October*, 7, 95–101. Lviv [in Ukrainian].
- Hronskiy, Y.** (1984b). Budni serednovichnoho Lvova [Weekdays of medieval Lviv]. *Zhovten – October*, 8, 90–96. Lviv [in Ukrainian].
- Dashkevych, Ya.** (2015). Moia pratsia v kabineti Ivana Franka (1944–1946 rr.) [My work in Ivan Franko's office (1944–1946)]. *Postati: narysy pro diiachiv istorii, polityky, kultury – Figures: essays on figures of history, politics, culture* (3rd ed. rev., pp. 361–365). Lviv [in Ukrainian].
- Dziuban, R., & Svarnyk, H.** (Comps.). (2009). *Lystuvannia Yura Mezhenka z Yaroslavom Dashkevychem (1945–1969)* [Correspondence of Yura Mezhenko with Yaroslav Dashkevich (1945–1969)]. Lviv [in Ukrainian].
- Doroshenko, V.** (1961). Biblioteka Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi (korotkyi istorychnyi narys) [Library of the Scientific Society. Shevchenko in Lviv (short historical essay)]. *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka – Memoirs of the Shevchenko Scientific Society* (T. CLXXI). Niu York – Paryzh [in Ukrainian].
- Ivanychuk, R.** (2015). Spohad... zapysanyi Romanom Henehoiu 6 liutoho 2002 r. u Lvovi [Memoirs... recorded by Roman Genega on February 6, 2002 in Lviv]. In R. Heneha, *Lviv: novi mishchany, studenty ta rezhym 1944–1953 rr. – Lviv: new burghers, students and the regime of 1944–1953*. Lviv [in Ukrainian].
- Koliastruk, O.** (2008a). Vizualni dokumenty yak osoblyvi dzhherela istorii povsiakdennosti [Visual documents as special sources of everyday history].

- Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka – Ukraine of the twentieth century: culture, ideology, politics*, 14, 259–264. Kyiv [in Ukrainian].
- Koliastruk, O.** (2008b). Dokumenty osobovoho pokhodzhennia yak dzhherela z istorii povsiakdennosti [Documents of personal origin as sources from the history of everyday life]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 2, 145–153. Kyiv [in Ukrainian].
- Koliastruk, O.** (2009). Poniattia povsiakdennosti v suchasni naukovi humanitarystyti [The concept of everyday life in the modern scientific humanities]. *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka – Ukraine of the twentieth century: culture, ideology, politics*, 15, 46–56. Kyiv [in Ukrainian].
- Koliastruk, O.** (2012). Istoriia povsiakdennosti v suchasni ukrainskii istoriohrafii [History of everyday life in modern Ukrainian historiography]. *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka – Ukraine of the twentieth century: culture, ideology, politics*, 17, 5–9. Kyiv [in Ukrainian].
- Kondratiuk, K.** (2001). Politychni, sotsialno-ekonomichni ta dukhovni aspekty «radianizatsii» zakhidnykh oblastei Ukrainy u 1939–1941 rr. [Political, socio-economic and spiritual aspects of the "Sovietization" of the western regions of Ukraine in 1939–1941]. *1939 rik v istorychnii doli Ukrainy i ukrainsiv: materialy naukovoï konferentsii* (Lviv, 23–24 veresnia 1999 r.) – *1939 in the historical destiny of Ukraine and Ukrainians: materials of the scientific conf.* (Lviv, September 23–24, 1999). Lviv [in Ukrainian].
- Krushelnytska, L.** (2001). *Rubaly lis [They cut down the forest]*. Lviv [in Ukrainian].
- Rudnytska, M.** (Ed.). (1958). *Zakhidnia Ukraina pid bolshevykami: IX.1939 – VI.1941 [Western Ukraine under the Bolsheviks: IX.1939 – VI.1941]*. Niu York: NTSh v Amerytsi [in Ukrainian].
- Svieshnikov, I.** (2008). Spohady muzeinoho pratsivnyka [Memoirs of a museum worker]. *Pamiatky Ukrainy: istoriia ta kultura – Monuments of Ukraine: history and culture*, 2, II–XXXVIII. Kyiv [in Ukrainian].
- Strutyńska, M.** ([1951]). Zustrich iz liudynoïu [Meeting with a man]. *Kalendar-Almanakh Ukrainskoho Narodnoho Soiuzu na rik 1952 – Calendar-Almanac of the Ukrainian People's Union for the year 1952*. N[ew]J[ork] [in Ukrainian].
- Matyuchina, A.** (2000). *W sowieckim Lwowie. Życie codzienne miasta w latach 1944–1990 [In Soviet Lviv. Everyday life of the city in the years 1944–1990]*. Kraków [in Polish].
- Matwijów, M.** (1992). Lwowskie Ossolineum w listach Mieczysława Gębarowicza z lat 1943–1946 [The Lviv Ossolineum in Mieczysław Gębarowicz's letters from 1943–1946]. *Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich – Journal of the National Institute Ossoliński* (Vol. 1). Wrocław [in Polish].

- Matwijów, M.** (2003). *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich w latach 1939–1946 [The Ossoliński National Institute in 1939–1946]*. Wrocław: T-wo Przyjaciół Ossolineum [in Polish].
- Naleźniak, P.** (2021, May 8). *Czym był koniec wojny dla Lwowa? [What was the end of the war for Lviv?]*. Retrieved from <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kresy/81313.Czym-byl-koniec-wojny-dla-Lwowa.html> [in Polish].
- Tyrowicz, M.** (1988). *W poszukiwaniu siebie. T. 2: Krakowskie lata [In search of myself. Vol. 2: The Krakow Years]*. Lublin: Wyd-wo Lubelskie [in Polish].
- Wąsowicz, M.** (1985). *Ze wspomnień archiwisty (1929–1953) [From the memoirs of an archivist (1929–1953)]*. *Miscellanea historico-archiwistica* (Vol. 1). Warszawa; Łódź [in Polish].

*Стаття надійшла до редакції 14.03.2022 р.
Стаття рекомендована до друку 18.04.2022 р.*